

ХАННА КАРПИНСКА

преводачка на свободна практика

✉ hannakar@wp.pl

СЕДЕМ ПОЛСКИ ПРЕВЪПЛЪЩЕНИЯ НА ДВА БЪЛГАРСКИ РАЗКАЗА: РАЗНОГЛАСИЯ И СЪВПАДЕНИЯ

Анотация:

В статията се разглеждат проблеми на художествен превод в рамките на близкородствени езици. Материалът е почерпен от два разказа на Г. Господинов в съответно три и четири превода. Във всички преводи личи стремежът за точно и художествено предаване на превеждания текст. Трудности и спънки при превеждането се намират в значителна част на едни и същи места, но не във всички преводи. Те се отнасят към такива явления като езикова интерференция и / или „лъжливи приятели на преводача“. Някои от тях са типични за контакт-ти в рамките на близкородствените езици изобщо, някои са характерни само за двойката полски – български език. Към причините от субективен характер могат да бъдат причислени недостатъчната езикова компетентност, както и някои извънезикови фактори.

Ключови думи:

български език, полски език, близкородствени езици, превод, езикова интерференция

За слависта-преводач близостта между езиците, в които се специализира, особено при първите му филологически занимания, е приятно обстоятелство, широко отварящо вратите към новия език, в голяма степен разбираем, макар и непознат. В хода на практиката обаче именно тази близка родственост парадоксално поражда проблеми, понякога трудно (или изобщо не-) забележими, изплъзващи се от вниманието на преводача. Впечатлението за близост като универсален междуезиков ключ често води до неволно отъждествяване на значения, на синтактични и морфологични роли, на смислови и стилистически оттенъци – до явления, чието може би най-популярно название е „лъжливи приятели на преводача“.

Тези приятели наистина са лъжливи и коварни, създават илюзии за възможност на едва ли не автоматичен, привидно лесен превод. Стига се до положението, в което при превеждането – както пише Радост Железарова – „по-концентрираният мисловен и творчески процес е насочен главно към трудните места от оригинала. Върху другата част от текста, тази, която е „по-лесната за превод“, сякаш се обръща по-малко внимание и дори се подценява. Лесните откъси от текста са „приятна

почивка“ от интензивното и напрегнато търсене на възможности и решения в областта на непреводимото“ (Железарова 2016: 15).

Такова търсене на възможности и решения цели да се открият най-добри, най-сполучливи съответствия на думи, фрази, мисли и картини, което всъщност е основната задача на всеки преводач.

Иска ми се да напомня едно крилато изречение на полския теоретик на превода Олгерд Войташевич: „Tekst *b* w języku *B* jest odpowiednikiem tekstu *a* w języku *A*, jeżeli tekst *b* wywołuje taką samą reakcję (zespół skojarzeń) u odbiorcy, co tekst *a*“ (Войташевич 1996: 17), което стана и основа на една от най-стегнатите дефиниции на литературния превод: „Operacja tłumaczenia tekstu *a* sformułowanego w języku *A* na język *B* polega na sformułowaniu tekstu *b* w języku *B*, który to tekst *b* wywoływałby u jego odbiorców skojarzenia takie same lub bardzo zbliżone do tych, które u odbiorców wywoływał tekst *a*.“ (Войташевич 1996: 22). Дефиницията набляга на *skojarzenia* – асоциации, а това предполага пълно предаване не само на съдържанието, но и на стилистическите и емоционалните качества на текста.

Непрежалимата Искра Ликоманова, по уникален начин съчетала задълбочени теоретични транслатологични проучвания с блестящи постижения в областта на художествения превод от полски на български, посочва като важно обстоятелство „различно значение на полисемните думи в различните стилове и съответно текстове на отделните славянски езици. Това е явление, типично за близкородствените езици, когато фонетичното подобие на думите и често следващото от това несъзнателно, незнаещо прехвърляне на значения от единия език в другия език пораждат т. нар. интерференция и зони на неразбиране“ (Ликоманова 2006: 29).

За този тип неточности често се употребява споменатият вече израз „лъжливи приятели на преводача“. Практиката показва, че наред с тях върху нивото на преводи, в това число от близкородствени езици, влияят и фактори от чисто субективен характер, които си позволих да нарека „верни врагове на преводача“¹: умора, разсеяност, проблеми с езиковата компетентност, недостатъчно усърдие и възискателност спрямо текста и спрямо себе си. Последното бе изрично подчертано от големия немски преводач Карл Дедещиус: „Tłumaczenia udają się najlepiej, jeśli są dziełem sympatii i nieufności zarazem.“ (Дедещиус 1974: 96).

Преводаческата ми практика, както и контакти с оригинални и преводни полски и чуждоезични текстове, подсказват, че за всяка двойка езици явлението, наричано условно „лъжливи приятели на преводача“, има специфични черти и изяви. Така е и с полския и българския език. За тяхното проследяване, с цел да се уеднаквят условията и материалът на анализа, реших да се заема с два разказа от един български автор в няколко различни превода на полски.

¹ В моя доклад „Лъжливи приятели на преводача и неговите верни врагове в практиката на българо-полския художествен превод“ пред Третия конгрес по българистика, секция „Български език“, подсекция „Българистиката в чужбина“ (София, 2014, с. 196–207).

Гаустин, емблематичният герой на Георги Господинов, се представя на полския читател през 2003 г., т.е. скоро след своето появяване в България, и привлича вниманието на преводачите толкова силно, че двата разказа, в които е главен герой, се радват в Полша на съответно три („Гаустин“) и четири („Човекът с многото имена“) преводачески варианта. Това създава рядка възможност за идентифициране на предизвикателствата и трудностите, както и за съпоставка на различни подходи към превеждания текст, разни начини за решаване на възникващите проблеми и на разпознаване на цялостното съдържание на творбата.

Целта ми е не да стигна до някакви научни открития или обобщения², нито да упреквам колегите (и себе си!) в допуснатите грешки, а да помогна за откриване и показване на слабите места с оглед тяхно избягване и – което е още по-важно – отчитане при подготовка на бъдещи преводачи.

Да се върнем при лъжливите приятели на преводача. Като истински лъжливи приятели те с престорената си лекота подвеждат и объркват, подсказват неточни решения, карат преводача да се спре на първото натрапващо се, погрешно хрумване.

- Така е при почти автоматично превеждане на думи с непълно звуково и семантично съответствие в другия език, например:

четвърта *книжка* на „Златорог“ (ГГ 2001: 99)

czwartej książki „Złatorogu“ (ГГ 2007б: 131)

Имаме работа с частичен апроксимат (наричан също непълен омоним), в който значенията не се покриват напълно, а някои техни отънъци съществуват само в един от езиците. И така, на полски думата *książka* означава само еднократно издание, докато списания имат *numery*, което е отчетено в другите два превода:

czwartego numeru „Złatoroga“ (ГГ 2006: 60)

czwartym numerem „Złatorogu“ (ГГ 2011б: 150)

- До неправилен превод може да доведе и погрешно отъждествяване на иначе близки по звучение и донякъде по смисъл предлози, напр. българското *пред* и полското *przed*:

крушение *przed* другия пол (ГГ 2001: 18)

katastrofę przed płcią odmienną (ГГ 2003: 16)

porażkę przed płcią przeciwną (ГГ 2007а: 122)

Полското *przed* в случая би се тълкувало в темпоралната му функция: като ‘преди’, което лишава текста от смисъл; българското *пред* е употребено в значение ‘в присъствие’, за което на полски има други средства, напр. както следва:

porażkę wobec płci odmiennej (ГГ 2010: 5)

katastrofę w obecności płci pięknej (ГГ 2011а: 25)

- Още един пример на неправилна употреба на натрапващ се омони-

² Това далече надхвърля моите амбиции и възможности: пиша и разсъждавам единствено от позицията на преводачка с практика както в художествения, така и в други видове превод.

мичен лексикален вариант. Тук става дума за пряко предаване по радиото, за което на български и на полски се употребяват два различни израза:

Всички радиорепортьори плачеха *в ефир*. (ГГ 2001: 94)

Wszyscy reporterzy radiowi lamentowali *w eterze*. (ГГ 2007б: 127)

Wszyscy reporterzy radiowi płakali *w eterze*. (ГГ 2011б: 145)

при възможност да се преведе като:

Reporterzy radiowi płakali *na antenie*. (ГГ 2006: 56)

• Грешки се появяват и в резултат на употреба на първото попаднало езиково съответствие:

– Моля – *усня* да произнесе келнерът (ГГ 2001: 92)

– *Slucham* – *zdążył* powiedzieć kelner (ГГ 2011б: 143)

Имаме работа с полисемантизъм: българското *успявам* в зависимост от контекста се превежда на полски или със *zdążyć* ('не закъснявам в бързината'), или със *zdołać* ('смогвам'). В случая имаме очевидно работа с второто значение, което се потвърждава от контекста (келнерът се стъписва пред странна поръчка) и намира отражение в останалите преводи:

– *Slucham?* – *wykrztusił* kelner (ГГ 2006: 54)

– *Slucham?* – *zdołał* wykrztusić kelner (ГГ 2007а: 125)

• Друг пример за неправилен избор на съответствие:

хората от града си го обичаха, *чепнеха* го (ГГ 2001: 12)

ludzie z miasta go lubili, częstowali (ГГ 2003: 14)

ludzie z miasta lubili go, częstowali (ГГ 2007а: 117)

ludzie z miasteczka lubili go, częstowali (ГГ 2011а: 19–20)

Редно е да се обърне внимание на факта, че полската думата *częstować* има значително по-тясно значение отколкото българското *чепня*: тя се отнася до любезно предлагане напр. на бонбон или чаша кафе, но не и до канене на трапеза със заплащане на изяденото и изпитото; за последното бихме казали например:

ludzie w mieście go lubili, stawiali mu jedzenie i picie (ГГ 2010: 1)

• Два примера с полисемантизми, чиято семантична съчетаемост е незабелязана или пренебрегната.

Багряна е сложила една *свитка* стихове (ГГ 2001: 99)

Bagriana umieściła wiązkę wierszy (ГГ 2011б: 150)

Полската *wiązka* ('връзка') се отнася до конкретни предмети: пръчки, цветя, ключове, но не и стихотворения, особено в стилизирания конвенционален език отпреди 80 години; в останалите два превода се използват по-сполучливи словосъчетания:

Bagriana zamieściła cykl wierszy (ГГ 2007а: 131)

Bagriana zamieściła wiązanek wierszy (ГГ 2006: 60)

• И следващият:

капак от казан за *варене* на компоти (ГГ 2001: 15)

pokrywę kotła do gotowania kompotów (ГГ 2003: 14)

wieko olbrzymiego kotła do gotowania kompotów (ГГ 2007а: 119)

pokrywkę od wielkiego gara do gotowania kompotu (ГГ 2011а: 22)

Българското *варене* съответства на полското *gotowanie* само частично; *gotowanie kompotu* евокира представа на вряща в съда смес от плодове, захар и вода, докато в българския текст се говори за стерилизиране на буркани с готови вече компоти. Предложеният по-надолу вариант на превода приближава вярната картина:

przuzrominającą raczej pokrywę kotła do pasteryzowania kompotów (ГГ 2010: 3)

• Понякога погрешен превод се дължи на просто неразбиране на израз или отделна дума:

баща ми си удари две контри (ГГ 2001: 16)

tato zrobił dwa ruchy pod włos (ГГ 2011a: 23)

По-близки до оригинала са вариантите:

ojciec golił się dwa razy (в два превода: ГГ 2003: 15 и ГГ 2007a: 120)

ojciec podczas golenia z włosom i pod włos... (ГГ 2010: 4)

• Случва се и така, че не смисълът на израза или думата е недоразбран, но самата тя е погрешно прочетена, което подсказва на преводача съответствие на съвсем друга дума, близка по звучение, но с различно значение.

основателна причина (ГГ 2001: 12)

podstawowa przyczyna (ГГ 2003: 13, ГГ 2011a: 19)

główna przyczyna (ГГ 2007a: 117)

Думите *podstawowy* и *główny* съответстват на българското *основен*, докато еквивалентът на *основателен* ‘оправдан, аргументиран’ може да бъде напр. както следва:

zrozumiała przyczyna (ГГ 2010: 1)

• Понякога неразбиране на думата води до произволен и нямащ нищо общо с авторовата мисъл превод:

неорганичното е нетленно (ГГ 2001: 13)

nieorganiczne się nie utlenia (ГГ 2011a: 20)

Предложеният преводен вариант (вероятно повлиян от полското *tlen* ‘кислород’) значи: „неорганичното не се окислява“; в останалите преводи смисълът е предаден правилно:

to, co nieorganiczne, jest nieśmiertelne (ГГ 2003: 14)

to, co nieorganiczne jest wieczne (ГГ 2007a: 118)

materia nieorganiczna jest wieczna (ГГ 2010: 1)

• И още примери на превод с недоразбрани или погрешно разбрани думи:

без никакво *уточняване* на правилата (ГГ 2001: 98)

bez wyjaśnienia reguł (ГГ 2011b: 149)

bez precyzowania reguł (ГГ 2007b: 130)

вместо например:

bez uzgodnienia zasad (ГГ 2006: 59)

• Или:

да направи един *изпреварващ* ход (ГГ 2001: 20)

zrobić krok naprzód (ГГ 2003: 16)

zrobić przedwczesny ruch (ГГ 2007a: 123)

wykonać jeden ruch *do przodu* (ГГ 2011а: 27)

Тука същността на хода е не в това, че той води напред (*naprzód, do przodu*), нито че е подранил, преждевременен (*przedwczesny*), а просто че изпреварва (*wyprzedza, uprzedza*) събитията:

wykonać ruch uprzedzający (ГГ: 2005)

• Още примери на интерференция, свързана с недоразумения в разпознаване на значението на думите, което води до погрешен избор на полско съответствие:

...три кутии цигари „Томасян“ от 1937 година, *обезпращени*, дубъл екстра качество [...] да опитам толкова *отлежал* „Томасян“ (ГГ 2001: 94)

...trzech paczek papierosów „Tomasjan“ z 1937 roku, *odkurzonych*, jakoś duple extra [...] spróbować takiego *zleżalego* tomasjana (ГГ 2011б: 145)

От текста се вижда, че цигарите не са били с наслоен по тях прах, за да се избере в превода глаголят, употребяван за *odkurzacz* (‘прахосмукачка’). Пък думата *отлежал*, използвана за стари, благородни вина и пр., в никакъв случай не отговаря на *zleżały* (‘вехт, разпадащ се’). В останалите преводи решенията по-добре предават съдържанието на оригинала:

trzema pudełkami papierosów „Tomasjan“ z 1937 roku, z najprzedniejszego tytoniu po dwukrotnej obróbce, ekstra jakości [...] spróbować tak długo leżakującego „Tomasjana“ (ГГ 2006: 55)

trzech pudełek papierosów „Tomasjan“ z 1937 roku, oczyszczonych z pyłów, podwójna extra jakość [...] spróbować takich starych „Tomasjanów“ (ГГ 2007б: 127)

• В друг пример грешките в превода идват от неразбиране на думата *гербов*, асоциирала се – може би заради някакво далечно сходство в звучението – с полското *karbowany* (‘надиплен, наръбен’), и от непознаване на административния термин *гербова марка*:

плик с „гербова марка“ (ГГ 2001: 97)

Koperta [...] z *karbowanym* znaczkiem (ГГ 2007б: 129)

Koperta [...] z „*herbowym* znaczkiem“ (ГГ 2011б: 148)

в сравнение с:

Koperta [...] ze znaczkiem skarbowym (ГГ 2006: 58)

• На границата между проблемите на съчетаемостта и фразеологията бих ситуирала различните преводачески варианти на много важен в книгата на Георги Господинов текст – мото към разказа „Човекът с многото имена“:

Само *празните ходове* са печеливши. (ГГ 2001: 12)

Tylko *puste ruchy* są zwycięskie. (ГГ 2003: 13)

Tylko *jałowe ruchy* wygrywają. (ГГ 2007а: 117)

Jedynie *bezużyteczne ruchy* przynoszą wygraną. (ГГ 2010: 1)

Tylko *puste ruchy* prowadzą do wygranej. (ГГ 2011а: 17)

Съчетанията *puste ruchy* или *jałowe ruchy* звучат на полски неестествено, като калка; отделен въпрос е свързан с превод на израза *са печеливши*, където също виждаме различни – къде успешни, къде не дотам – преводачески решения. При това във всички преводи на

мотото очевиден е стремежът да се постигне същото афористично звучение, което впечатлява в авторовия текст.

Словосъчетанията и преди всичко фразеологизмите изискват при превод особено внимание, тъй като буквалното превеждане дума по дума не само противоречи на тяхната природа, но и понижава стилистическото ниво на произведението, а също така нарушава неговия смисъл. Да напомним, че „фразеологизъм е устойчиво словосъчетание, което [...] има единно и цялостно значение. То не може да се изведе непосредствено от значението на думите, които го образуват“ (Личева, Дачева 2012: 286).

- Това свойство не е отчетено в примера:

надълго и нашироко описваше (ГГ 2001: 99–100)

wzdłuż i wszerek opisywał (ГГ 2011б: 151)

...за разлика от другите два превода:

z detalami opisywał (ГГ 2006: 60)

obszernie rozwodził się nad... (ГГ 2007б: 131)

- Друг пример е свързан с пренебрегване на свойствата на българския глагол *оставам* и неговото полско съответствие *zostawać*; лексикалната им съчетаемост бележи в двата езика известни различия, което се вижда в погрешно преведен фразеологизъм:

не се боеше, че ще *остане гладен* (ГГ 2001: 13)

nie obawiał się, że zostanie głodny (ГГ 2003: 14)

nie bał się, że zostanie głodny (ГГ 2011а: 20)

за разлика от съвпадащото в останалите два превода:

nie bał się, że będzie głodny (ГГ 2007а: 117, ГГ 2010: 1)

- Понякога, изцяло обсебен от чуждоезичния текст, преводачът се подава на неговите внушения до степен, която вреди на езика на превода. Стига се до интерференция, което личи особено при превеждане на разговорния език. Твърде неестествено звучат на полски буквално преведените повторения при подвикването:

„Ей, [...], кълве ли рибата, кълве ли?“ (ГГ 2001: 14)

„Ej, [...], *bierze ryba, bierze?*“ (ГГ 2003: 14)

„Hej, [...], *bierze ryba, bierze?*“ (ГГ 2007а: 119)

„Hej, [...], *biorą ryby, biorą?*“ (ГГ 2011а: 21)

за сравнение с:

„*Jak tam [...], bierze?*“ (ГГ 2010: 2)

Докато за повечето от описаните грешки и недоразумения може да се каже, че според цитираната констатация на Искра Ликоманова те са „обусловени от генетичното родство на езиците“, то следващите примери, които искам да представя, илюстрират едно от главните различия между тях. То е свързано с глаголната система, която в българския език, за разлика от полския, е богата и разнообразна. Нейното богатство се проявява между другото в това, че, както пише Йоанна Сатола-Сташковяк, „o ile w języku bułgarskim stosunkowo często różne znaczenia temporalne wyrażone zostają

już przez samo użycie formy werbalnej, o tyle w języku polskim forma werbalna może wymagać współpracy z kontekstem (leksemami, innymi zdaniami i/ lub sytuacją obejmującą również minimalną, wspólną dla nadawcy i odbiorcy wiedzę o świecie)“ (Сатола-Сташковяк 2010: 38). Това създава трудности за преводачите, особено там, където в оригинала се употребява силно натовареното със съдържание преизказано наклонение. Да напомним казаното от Малгожата Коритковска, че „przez zdanie nacechowane imperceptywnie mówiący sygnalizuje, że przekazana przez niego informacja jest autorstwa innego (pierwotnego) nadawcy oraz wyraża swe zastrzeżenie co do prawdopodobieństwa komunikowanego wtórnie faktu“ (Коритковска 1989: 142).

• Как се предава това на полски?

...беседите му за мухата и червея, които *били* двата ангела небесни [...] техният неблагодарен труд *бил* в това... (ГГ 2001: 13)

pamiętano jego opowieści o musze i robaku, którzy *byli* dwoma niebiańskimi aniołami [...] ich niewdzięczna praca *polegała* na tym... (ГГ 2003: 14)

przypominali jego opowieści o musze i robaku, które *były* dwoma niebieskimi aniołami [...] ich niewdzięczna praca *polegała* na tym... (ГГ2007a: 118)

pamiętano jego historie o musze i robaku, które *były* dwoma niebiańskimi aniołami [...] ich niewdzięczna praca *polegała* bowiem na... (ГГ 2011a: 20)

В този случай в полския превод допълнителни лексикални или други сигнали за преразказаност не са необходими, тъй като в текста изрично се споменава за чут разказ. Пренебрегнат е обаче темпоралният аспект, а именно обстоятелството, че контекстът налага глаголът *бил* да бъде в сегашно време. Предлагаме вариант:

pamiętano jeszcze jego opowieści o musze i robaku jako niebiańskich aniołach [...] ich niewdzięcznym zadaniem jest... (ГГ 2005)

• Друг подобен пример – преразказ на писмо.

Извиняваше се, че го *нападнала* някаква коварна инфлуенца и не *можел* да върши нищо. Вече *бил* по-добре, не *изпращал* това, което пише, защото не *било* още готово. (ГГ 2001: 99)

Przepraszał, ale *dopadła* go jakaś perfidna influenza i nie *był* w stanie się niczym zajmować. *Czuł* się już lepiej, jednak nie wysyłał mi swojego tekstu, ponieważ nie *był* jeszcze gotowy. (ГГ 2007b: 130)

Tłumaczył się, że *złapała* go perfidna influenza i nie *był* w stanie nic robić. *Czuł* się już lepiej, nie *przesyłał* tego, co pisze, ponieważ jeszcze nie *było* gotowe. (ГГ 2011b: 150)

Второто изречение очевидно се отнася към сегашно време, затова:

Przepraszał, że z powodu jakiejś paskudnej grypy nie mógł nic robić. Teraz już czuje się lepiej, ale nie wysyła tego, co pisze, bo jeszcze nie jest gotowe. (ГГ 2006: 59)

Какви изводи могат да се направят от представените разисквания? Във всички преводни варианти личи стремежът за точно и художествено предаване на оригинала. Преводите не са лишени обаче от грешки и недоглеждания. Извън обсега на избраната тема остават тези от тях, които се срещат поединично в отделните текстове.

Както показва проведеният анализ, значителна част от трудностите и спънките при превеждането са общи и повтарящи се: те се намират в различни преводни варианти на едни и същи места, макар и не във всеки вариант. Можем да ги отнесем към такива явления както езикова интерференция и / или – обобщено – „лъжливите приятели на преводача“. Някои от тях са типични за контакти в рамките на близкородствените езици изобщо, някои са характерни само за двойката полски и български език. Към причините от субективен характер можем да причислим недостатъчна езикова компетентност (в рамките както на българския, така и на полския език), както и някои извънезикови фактори.

Използвани източници

- ГГ 2001: Господинов, Г. *И други истории*. Пловдив, ИК „ЖАНЕТ-45“, 2001, 101 с.
- ГГ 2003: Gospodinow, G. Człowiek o wielu imionach. (Tłum. A. Kawecka). // *Opcje*, 2003, № 2, s. 13–16.
- ГГ 2006: Gospodinow, G. Gaustyn. (Tłum. H. Karpińska). // *Literatura na Świecie*, 2006, № 3–4, s. 53–62.
- ГГ 2007a: Gospodinow, G. Człowiek o wielu imionach. (Tłum. D. Szymon). In: *Człowiek o wielu imionach. Antologia prozy bułgarskiej przełomu XX i XX wieku*. Warszawa, „Varsovia-Serdica”, 2007, s. 117–124.
- ГГ 2007б: Gospodinow, G. Gaustin. (Tłum. L. Boneva). W: *Człowiek o wielu imionach. Antologia prozy bułgarskiej przełomu XX i XX wieku*. Warszawa, „Varsovia-Serdica”, 2007, s. 125–132.
- ГГ 2010: Gospodinow, G. *Człowiek o wielu imionach*. (Tłum. H. Karpińska). (Преводът не е публикуван. Той е част от приетата за печат през 2010 г. от изд. „Пограниче“ книга на Г. Господинов „И други истории“.)
- ГГ 2011а: Gospodinow, G. Człowiek o wielu imionach. (Tłum. M. Pytlak). W: Gospodinow, G. *I inne historie*. Sejny, „Pogranicze”, 2011, s. 17–27.
- ГГ 2011б: Gospodinow, G. Gaustyn. (Tłum. M. Pytlak). In: Gospodinow, G. *I inne historie*. Sejny, „Pogranicze”, 2011, s. 141–152.

Литература

- Войташевич 1996: Wojtasiewicz, O. *Wstęp do teorii tłumaczenia*. Warszawa, Polskie Towarzystwo Tłumaczy Ekonomicznych, Prawniczych i Sądowych TERPIS, 1996, 91 s.
- Дедечиус 1974: Dedecius, K. *Notatnik tłumacza*. (Tłum. J. Prokop). Kraków, Wydawnictwo Literackie, 1974, 178 s.
- Железарова 2016: Железарова, Р. *Лингвистични проблеми и грешки в превода от славянски езици на български*. София, ИК „Стилуети“, 2016, 171 с.
- Коритковска 1989: Korytkowska, M. Granice przekładalności, granice konfrontacji językowej? // *Z polskich studiów slawistycznych*, seria 9. Warszawa 1989, s. 141–145.
- Ликоманова 2006: Ликоманова, И. *Славяно-славянският превод. Лингвистичен подход към художествен текст*. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2006, 302 с.
- Личева, Дачева 2012: Личева А., Дачева Г. *Кратък речник на литературните и лингвистичните термини*. София, ИК „Колибри“, 2012, 313 с.
- Сатола-Сташковяк 2010: Satoła-Staškowiak, J. *Polsko-bułgarskie odpowiedniości przekładowe czasów przeszłych*. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2010, 144 s.